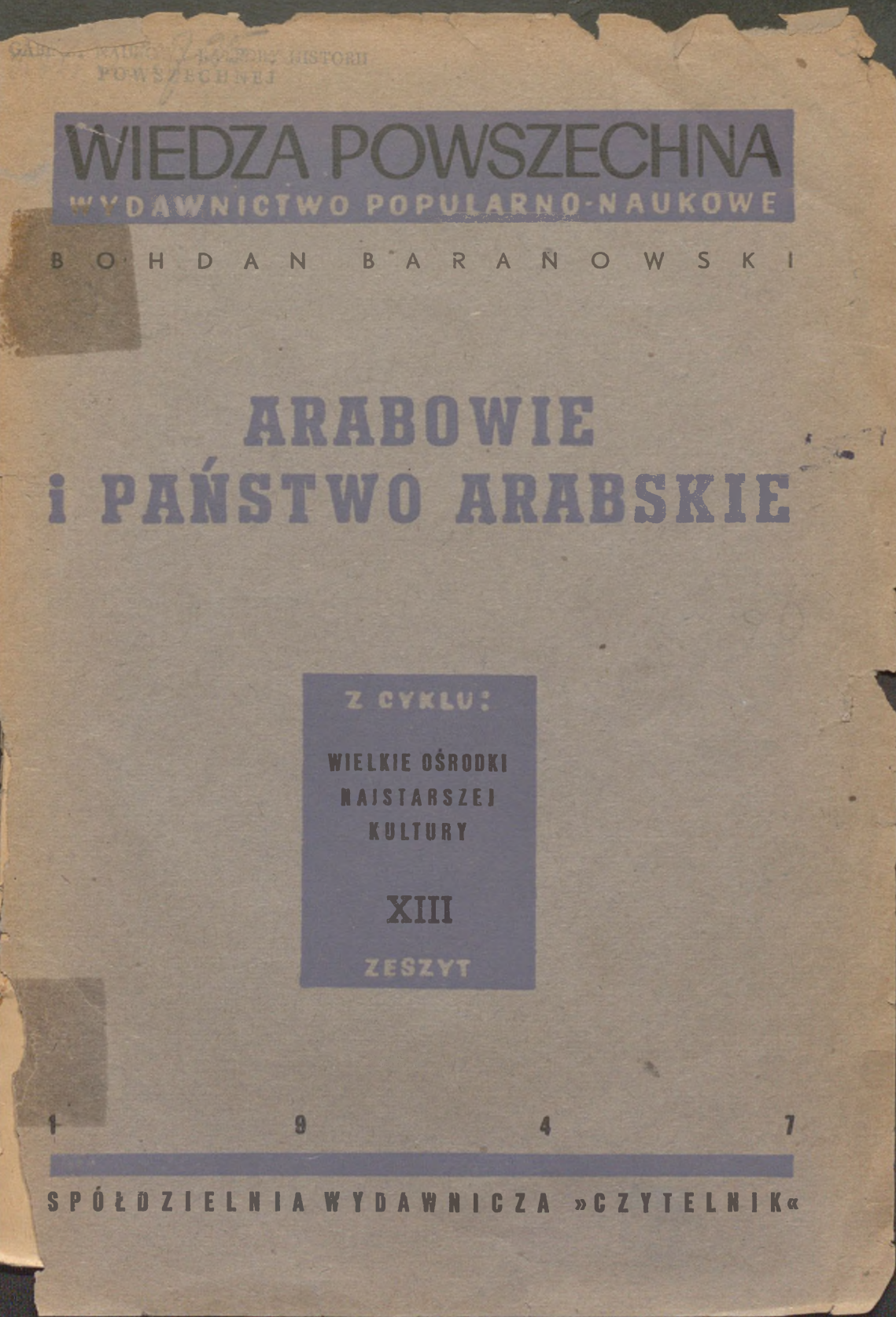

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

WIEDZA POWSZECHNA
WYDAWNICTWO POPULARNO-NAUKOWE

B O H D A N B A R A N O W S K I

ARABOWIE i PAŃSTWO ARABSKIE

Z CYKLU:
WIELKIE OŚRODKI
NAJSTARSZEJ
KULTURY

XIII
ZESZYT

1 9 4 7

SPÓŁDZIELNIA WYDAWNICZA »CZYTELNIA«

WYDZIAŁ HISTORII
POWSZECHNEJ

WIEDZA POWSZECHNA

WYDAWNICTWO POPULARNO-NAUKOWE

B O H D A N B A R A Ń O W S K I

ARABOWIE i PAŃSTWO ARABSKIE

Z CYKLU:

**WIELKIE OŚRODKI
NAJSTARSZEJ
KULTURY**

XIII

ZESZYT

1 9 4 7

SPÓŁDZIELNIA WYDAWNICZA »CZYTELNIA«

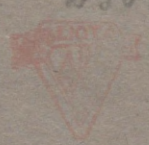
78

Tab. C.

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE

2904/21

WYDZIAŁ PUBLIÓW
Biblioteki Narodowej

REDAKTOR STANISŁAW TAZBIR

REDAKTOR DZIAŁU NATALIA GAŚSIOROWSKA

LISTOPAD 1947

40.000

DRUK. Nr 9 SP. WYDAWN. „CZYTELNIK”, KATOWICE

1949 D 211/216

BOHDAN BARANOWSKI (Łódź)

ARABOWIE i PAŃSTWO ARABSKIE

ARABIA I JEJ MIESZKAŃCY

Wielki *Półwysep Arabski*, oblany z trzech stron morzami (Czerwonym, Arabskim i Zatoką Perską), stanowi pomost pomiędzy Azją i Afryką. Od niepamiętnych czasów zamieszkiwany był przez naród należący do semickiej grupy językowej, Arabów. Pustynny, skalisty kraj nie byłby w stanie wyżywić nawet tych nielicznych swoich mieszkańców, gdyby nie możliwości handlowe. Przez Półwysep Arabski przechodziło kilka szlaków handlowych, łączących starożytny świat cywilizowany, leżący w basenie Morza Śródziemnego, z krajami wschodnio-azjatyckimi: Indiami, Cejlonem a nawet i Chinami. Dzięki handlowi rozwijały się tam liczne osady, położone w pustyni *Hedżasu* (Zachodnia Arabia), jak np. *Mekka* i *Jatrib* (obecna Medyna), które stały się najważniejszymi punktami przedawkowymi półwyspu.

Arabowie, wyznający pogański politeizm¹⁾, dzięki swym wędrówkom w celach handlowych stykali się jednak stale z przedstawicielami różnych religii, przede wszystkim judaizmu i chrześcijaństwa, które szczególnie w południowej części półwyspu posiadały licznych wyznawców. To pomieszanie się różnych wierzeń nie mało przyczyniło się do późniejszych sukcesów Mahometa.

MAHOMET I NOWA RELIGIA

Mahomet (poprawna arabska forma *Mohammed*) urodził się przy końcu VI wieku po Chr. w głównym ośrodku Arabii, w Mekce, jako pogrobowy syn niezamożnego kupca. Wychowany był następnie

¹⁾ Objasnienia wyrazów, oznaczonych kolejnymi numerami, znajdzie Czytelnik na końcu zeszytu.

przez swego stryja, również kupca, któremu niejednokrotnie towarzyszył w jego podróżach handlowych. W czasie nich zetknął się jeszcze silniej z przedstawicielami religii monoteistycznych²⁾ (judyzmu, chrystianizmu) oraz kultów wschodnich, co wpłynęło niemało na ukształtowanie się jego późniejszych poglądów. Pewną też rolę na głoszone później przez niego zasady wywarło otoczenie, w jakim spędził młodość, środowisko drobnych wędrownych kupców, awanturników; krzyżowały się tam wpływy kulturalne i cywilizacyjne różnych narodów ówczesnego świata.

Już jako człowiek dojrzały poślubił Mahomet dużo starszą od siebie bogatą wdowę *Chadżiżę*, u której przedtem służył. Uzyskawszy w ten sposób niezależność materialną mógł porzucić handel i zająć się nurtującymi go od dawna zagadnieniami teologicznymi. Pewnego dnia objawił osobom ze swego najbliższego otoczenia, że anioł Gabriel zwiastował mu, iż jest prorokiem, i kazał mu głosić zasady nowej wiary.

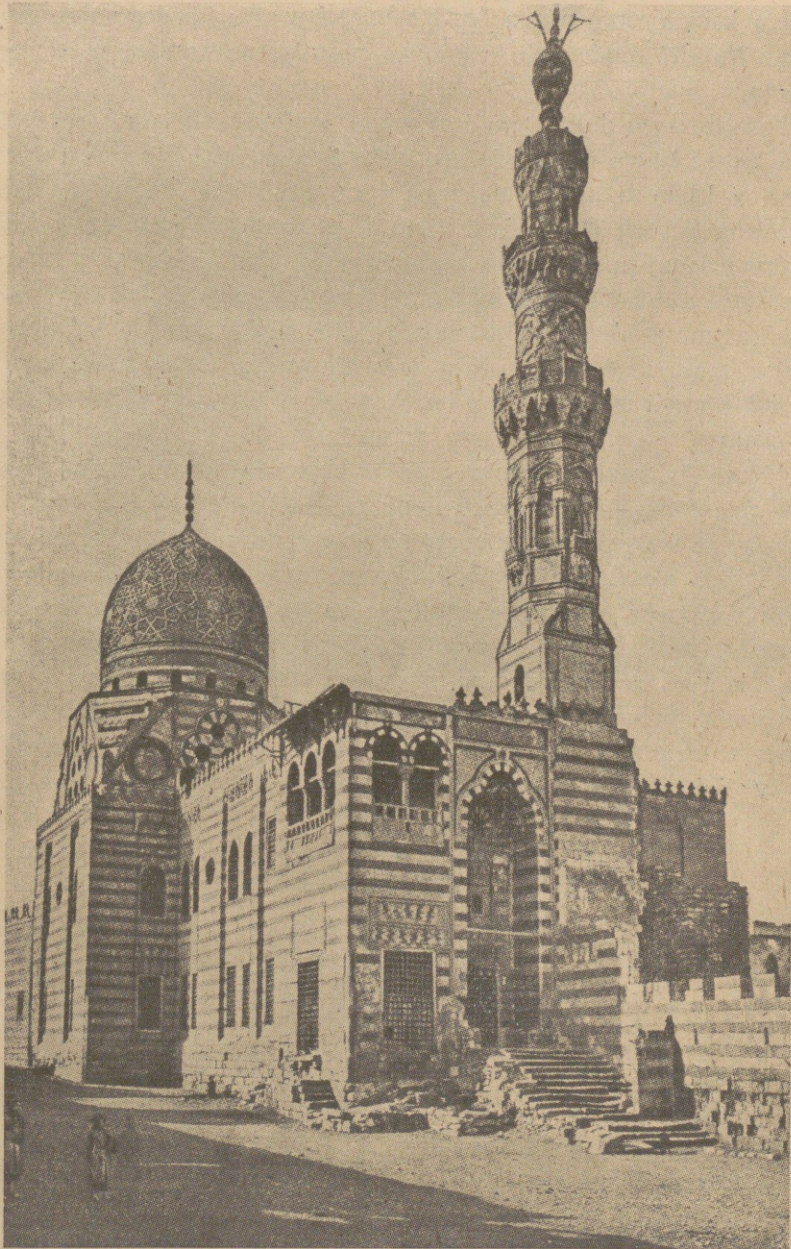
Nauka Mahometa głosząca konieczność całkowitego poddania się woli Boga-Allacha nie znalazła uznania wśród zmaterializowanych mieszkańców Mekki, po większej części żyjących z handlu.

Natomiast uzyskał Mahomet trochę zwolenników spośród ludzi wyrzuconych poza margines życia rodowego oraz wśród miejscowej biedoty. Wobec otwartych prześladowań ze strony mieszkańców Mekki w r. 622 przeniósł się Mahomet na czele gromadki swych wyznawców do miasta Jatrib. Tam dzięki sprzyjającym warunkom społecznym, złamawszy przestarzały ustrój szczepowy, na jego miejscu zorganizował pierwszą gminę wyznawców nowej religii, tzw. *muzułmanów*.

Od tej chwili rozpoczął się rozwój nowej religii, która stanowiła reakcję przeciwko skostniałym i przestarzałym formom życia szczepowego i monopolistycznej polityce handlowej kupców z Mekki. Coraz to więcej szczepów przechodziło na *islam* (tak się nazywała nowa religia). Już w roku 630 mógł się Mahomet pokusić o zdobycie Mekki, którą udało mu się opanować bez większej trudności.

ZASADY ISLAMU

Początkowo głosił Mahomet swą naukę ustnie, po jego jednak śmierci została ona spisana na podstawie wspomnień i luźnych zapisów słuchaczy. W ten sposób powstał tzw. *Koran* albo *Alkoran*,

Meczet-grobowiec Kait-beja w Kairze

święta księga, stanowiąca kodeks postępowania każdego muzułmianina. Na jej podstawie ustalone zostały najważniejsze zasady islamu.

Zasadniczym dogmatem jest wiara w *Boga-Allacha* oraz zesłanych przez Niego na ziemię proroków (wśród nich figuruje i Chrystus), z których najważniejszym i ostatnim był Mahomet. Jedną z głównych cech islamu jest wiara w przeznaczenie (*kismet*), które z góry przesądza o losach i czynach człowieka. Na swych wyznawców kładł islam wiele ciężkich przepisów formalnych, jak obowiązek codziennych modlitw, odbywania postów, pielgrzymek do świętych miejsc, rozdawania jałmużny a wreszcie prowadzenia świętej wojny (*dżihad*), czyli nawracania z bronią w ręku wszystkich niewiernych na islam.

Wiara w przeznaczenie oraz pogląd, że muzułmanie ginący w wojnie świętej mają zapewniony raj na tamtym świecie, spowodowały, że stali się oni świetnymi żołnierzami, pełnymi pogardy dla wszystkich niebezpieczeństw. W stosunkach rodzinnych ustanawiał islam wielożeństwo i ograniczył prawa kobiet. Usankcjonował też niewolnictwo, chociaż surowo przykazywał właścicielom dobrze obchodzić się z niewolnikami. Stworzył również islam pojęcie braterstwa ludzi wyznających tę samą wiarę, które w późniejszych czasach utrudniło tworzenie się w środowiskach muzułmańskich uprzywilejowanych, zamkniętych klas społecznych.

RZADY PIERWSZYCH KALIFÓW

Po śmierci Mahometa następcą jego, zwanym *kalifem* lub raczej poprawnie *chalifem*, wybrany został *Abu Bekr*. Dokończył on dzieła zjednoczenia całej Arabii pod sztandarami nowej religii. Za czasów następnego kalifa, *Omara*, złane w jeden potężny organizm wojskowy, nie zdyscyplinowane i wiecznie skłócone szczepy arabskie zadały decydujące klęski wojskom bizantyńskim oraz perskim. Syria, Mezopotamia, Armenia, Persja a wreszcie i Egipt zostały podbite przez Arabów. Warstwy posiadające zostały przeważnie wycięte przez okrutnych zdobywców. Natomiast ludność rolnicza tych krajów, uciemżona przez Persów lub Greków, witała Arabów jako wybawców i prawie bez żadnego przymusu przechodziła na islam

Na ogół w podbitych krajach zachowywali się Arabowie bardzo tolerancyjnie; pozostawiali miejscowe prawa a również administracje skarbowe, co pozwalało im na stałe i systematyczne ściąganie

Grobowce sultanów Mameluków pod Kairem

podatków, koniecznych do opłacania wielkiego wojska. W podbitych prowincjach zakładali zdobywcy liczne kolonie wojskowe, które nie mały przyczyniły się do zarabizowania tych krajów.

Zwycięstwa Arabów były następstwem nie tylko specjalnie silnej wiary i pogardy śmierci, cechujących wyznawców islamu, ale zarazem zastosowania przez nich nowego sposobu prowadzenia walki, którym zaskakiwali przeciwnika. Oto Arabowie w walce z ciężkimi i nieruchliwymi wojskami bizantyjskimi lub perskimi stosowali to, co dzisiaj moglibyśmy nazwać wojną błyskawiczną. Strategia ich polegała na rzucaniu na tyły lub najsłabszy punkt przeciwnika wielkich mas kawalerii, zaskakujących go oraz powodujących popłoch i zamieszanie w jego szeregach. Poza tym pamiętać musimy, że wszędzie napotykali Arabowie na słaby opór przeciwnika. Zgangrenowana administracja bizantyjska lub perska znieawidzona była przez miejscową ludność, która na każdym kroku okazywała poparcie arabskim zdobywcom.

DYNASTIA OMAJADÓW

Za rządów następnych kalifów doszło do znacznego osłabienia państwa arabskiego w związku z bratobójczymi walkami wśród wyznawców islamu. Wreszcie po długich zmaganiach usadowiła się na tronie kalifów na czas dłuższy dynastia *Omajadów*.

Za jej rządów punkt ciężkości państwa arabskiego przesunął się na północ. Mekka i Medyna zostały tylko świętymi miejscami, ośrodkami kultu religijnego, natomiast stolica państwa przeniesiona została do leżącego w Syrii *Damaszku*. Kalifowie, dotychczas religijni naczelnicy ascetycznych³⁾ Arabów, stawali się teraz coraz bardziej władcami świeckimi, opływającymi w przepych i dostatki. Zasada obieralności zastąpiona została przez dziedziczenie tej godności w rodzie Omajadów.

Niezależnie jednak od sporów wewnętrznych poszczególni dowódcy arabscy podbijali coraz to nowe krainy. Szczególnie wielkie

Meczet Ssidi Okba w Kairuan (Tunis)

były sukcesy oręża muzułmańskiego na zachodzie w Afryce, gdzie w drugiej połowie VII wieku zdobyte zostały zamieszkałe przez Berberów ziemie stanowiące dzisiejszą Cyrenaikę, Trypolitanię,

Wnętrze wielkiego meczetu w Kordobie

Tunis, Alger i Marokko. Następnie korzystając z walk wewnętrznych, jakie toczyły się w państwie Wizygotów⁴⁾ na terenie Półwyspu Pirenejskiego w początkach VIII wieku, przeprawili się Arabowie pod przewodnictwem jednego z dowódców, imieniem *Tarik*, przez Cieśninę Gibraltarską (*Gibraltar* — przekręcona nazwa arabska *Dżabel-Tarik*, tzn. *Góra Tarika*) do Hiszpanii i w ciągu kilku lat opanowali prawie cały Półwysep Iberyjski. Następnie przeszli Arabowie Pireneje i rozpoczęli podbój Galii (dzisiejszej Francji). Dopiero zwycięstwo Karola Młota pod Poitiers powstrzymało ekspansję muzułmańską w Europie.

Na wschodnich rubieżach państwa arabskiego zdobyte zostały ziemie stanowiące dzisiejszy Afganistan, Turkiestan chiński, Bucharę oraz część Indii. Rywalizacja pomiędzy poszczególnymi grupami etnicznymi zamieszkującymi imperium arabskie a traktowanymi jak obywatele drugiej klasy doprowadzić wreszcie musiała do rozbitcia państwa. W połowie VIII wieku na wschodnich kresach imperium, w Chorasanie, wybuchła rewolta, która rozprzestrzeniła się bardzo szybko i zakończyła się wielką klęską Omajadów. Do władzy doszedł *Abul-Abbas*, prawnuk stryjeczny Mahometa, założyciel dynastii *Abbasydów*.

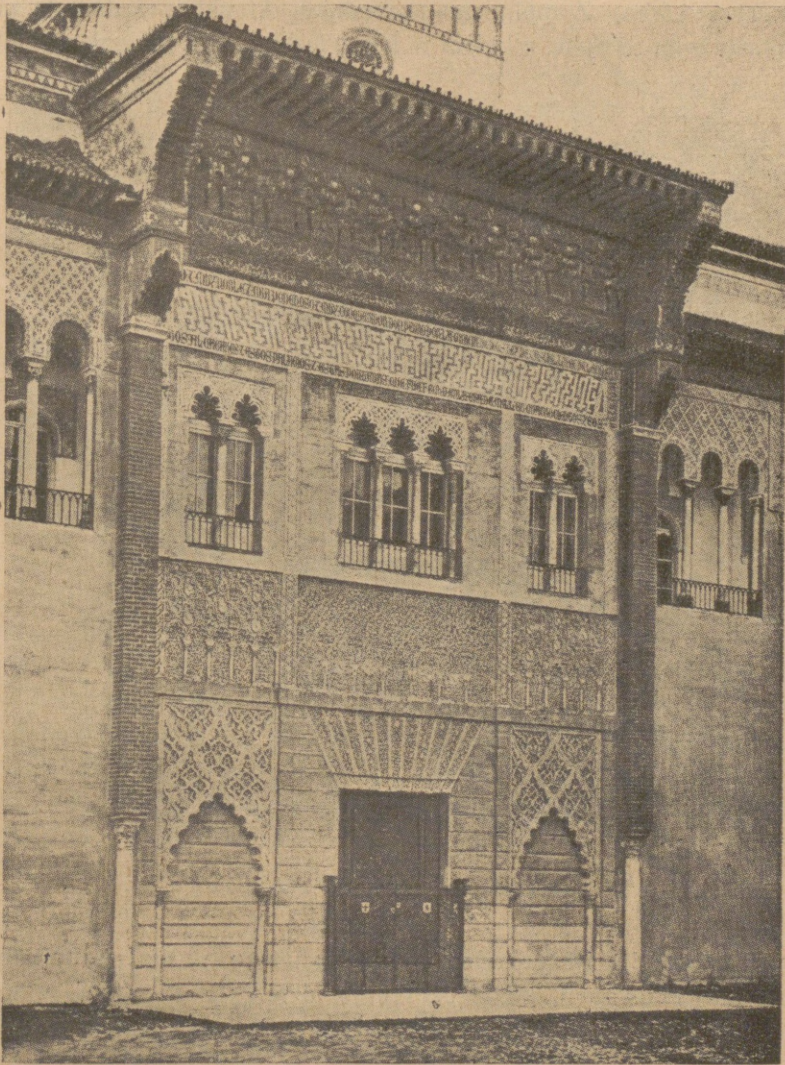
RZADY ABBASYDÓW

Punkt ciężkości państwa przesunął się teraz z Syrii na wschód, do Mezopotamii. Stolicą stała się leżąca nad Eufratem *Kufa* a później położony nad Tygrysem *Bagdad*. Imperium kalifów traciło swój narodowy charakter arabski; wszyscy muzułmanie bez różnicy pochodzenia stali się równouprawnionymi obywatelami państwa.

Następstwem tego był wzrost wpływów obcych, szczególnie perskich, w mniejszym stopniu tureckich, które niemało zaciążyły później na całej kulturze świata muzułmańskiego.

ROZKŁAD PAŃSTWA ARABSKIEGO

Z chwilą objęcia władzy w imperium arabskim przez rodzinę *Abbasydów*, pierwsza oderwała się od niego Hiszpania, tworząc nowe państwo muzułmańskie, którego władcy, pochodzący ze zde-tronizowanej rodziny Omajadów, z czasem przyjęli tytuł kalifów,

Główna fasada Alkazaru w Sewili

Również na terenie północno-zachodniej Afryki powstawać zaczęły nowe państwa muzułmańskie, oparte na zmieszanym żywiole arabsko-berberyjskim. Z północno-zachodniej Afryki przedostali się muzułmanie na Sycylię, z której w połowie IX wieku przeszli na pół-

Oddział arabski z okresu Abbasydów

wysep Apeniński. Przy końcu IX wieku usadowili się na południu Francji w Prowansji, gdzie częściowo dzierżyli w swych rękach przełęcz św. Bernarda. Kontrakcja jednak chrześcijańska zlikwidowała po kilkudziesięciu latach te bazy muzułmańskie na terenie Włoch i Francji.

Tymczasem ruch odśrodkowy, który spowodował utworzenie nowych państw muzułmańskich na terenie Hiszpanii i zachodniej Afryki, objął również i inne połacie imperium Abbasydów, a w po-

szczególnych prowincjach, jak np. w Egipcie, Chorasanie itp. obejmowały władzę lokalne dynastie, niezależne lub najwyżej uznające nominalnie tylko władzę Bagdadu. Kalifat utrzymywał się co prawda w rękach Abbasydów do połowy XII wieku, ale władza jego kurczyła się coraz bardziej. Zamiast jednego potężnego imperium arabskiego istniało szereg państw muzułmańskich, w których obok żywiołu arabskiego dochodziły do głosu czynniki obcoplemienne: perskie, tureckie, kurdyjskie lub na zachodzie berberyjskie.

ROZWÓJ KULTURY

Najczęściej patrzymy na islam jako na siłę niszczycielską, stale zagrażającą światowi chrześcijańskiemu i jego kulturze. Pamiętać jednak trzeba, że z tym ruchem religijnym związane było wiele pierwiastków twórczych i że w tym czasie, gdy cała prawie Europa tkwiła w okresie barbarzyństwa i ciemnoty, w imperium arabskim nastąpił nadzwyczajny rozkwit cywilizacji i kultury.

PRZEMYSŁ

Podboje orężne Arabów przerwały sztuczne tamy rozdzielające poszczególne narody. Pomieszanie ludów spowodowało, że ludność na całym obszarze państwa kalifów zapoznać się mogła z najlepszymi środkami produkcji, znanymi dotychczas tylko na niewielkich, zamkniętych obszarach. Rozwinał się szczególnie przemysł metalowy (wyrób broni i pancerzy), szklany a wreszcie i papierniczy. Arabowie zapoznali Europę z papierem, którego wyrobu nauczyli się od Chińczyków.

HANDEL

W państwie arabskim rozwinął się też nadzwyczajnie handel. W odróżnieniu od średniowiecznego świata europejskiego, gdzie kupcy otaczani byli pewnego rodzaju pogardą i lekceważeniem, w krajach muzułmańskich cieszyli się oni największym poważaniem. Sam Mahomet pochodzący z warstwy kupieckiej zamieścił w Alkoranie wiele przepisów dotyczących handlu, a wśród nich wyczytać można nawet i to, że „szanujący się kupiec jest pierwszym, który wejdzie do raju“. Nic dziwnego, że najenergiczniejsze jednostki zaj-

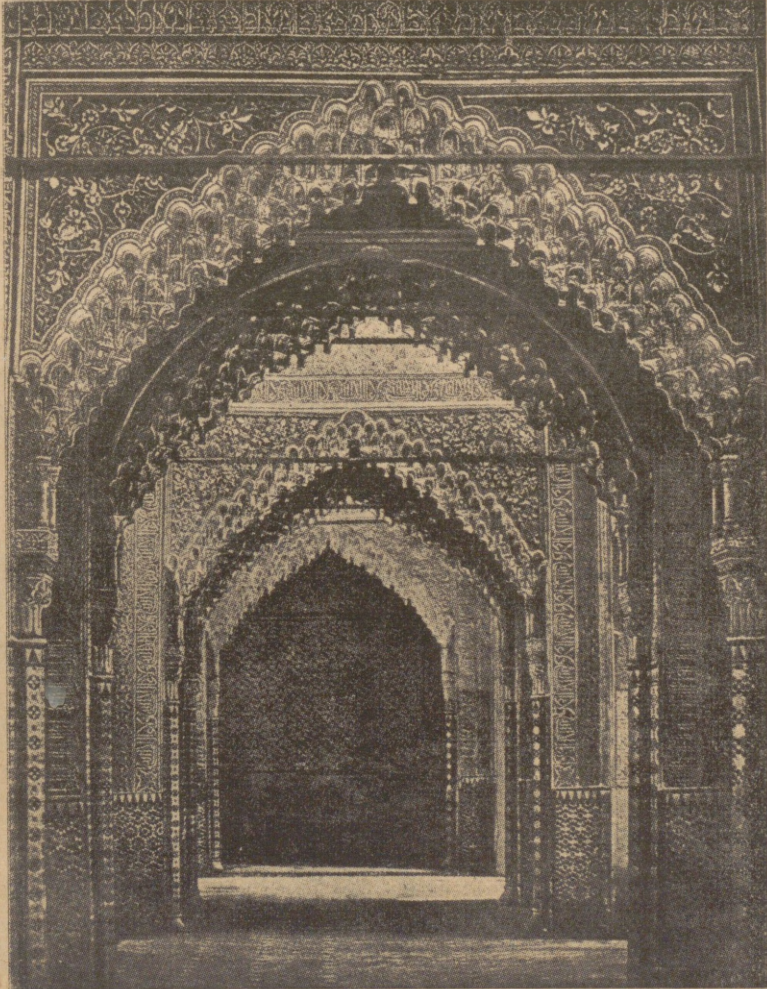
mowały się handlem, że kupcy arabscy prowadzili nadzwyczajnie ożywioną działalność, docierając do najbardziej odległych zakątków świata, aż hen do Chin, w głąb Afryki lub nad Bałtyk do mieszkających tam Słowian.

Państwo otaczało specjalną opieką handel, z którego zresztą ciągnęło wielkie korzyści materialne. Niektóre dziedziny przemysłu

Scena na bazarze w Bagdadzie

i handlu zarezerwowane były dla monopolii państwowych. W pewnych okresach czasu cały handel zbożem i mąką spoczywał w ręku rządu; w ten sposób zapobiegano spekulacji. Zachowane były monopole państwowe w handlu alunem, artykułem potrzebnym dla przemysłu garbarskiego i tekstylnego, a również produkcja cukru zarezerwowana była dla państwa. Istniały w imperium arabskim liczne rządowe zakłady tkackie i płatnerskie, które wyrabiały odzież i broń tylko dla dworu i wojska.

„Sala sądowa“ w Alhambrze

POCZTA I KOMUNIKACJA

Ziemie zdobyte przez Arabów leżały w trzech częściach świata (Azji, Afryce i Europie) i rozciągały się od Oceanu Atlantyckiego aż po Indus, od Jemenu aż po Pireneje. Nic dziwnego więc, że sprężysta administracja tego olbrzymiego tworu państwowego zależna była w niemalym stopniu od usprawnienia komunikacji wewnętrznej pomiędzy poszczególnymi prowincjami. Korzystając prawdopodobnie ze starych wzorów rzymskich, odpowiednio tylko zmodyfikowanych i ulepszonych, zaprowadzili Arabowie w swym państwie stałą komunikację pocztową. Wszystkie większe miasta połączone były między sobą siecią dróg oraz szlaków karawanowych, po których odbywał się ruch pocztowy i komunikacyjny. W celu ułatwienia podróży sporządzono dokładne spisy tych dróg oraz stacji na nich znajdujących się, z podaniem odległości pomiędzy nimi. Dla wygody jadących zakładano liczne gospody i hotele, a specjaliści dozorcy pilnowali porządku przy studniach po oazach.

ŻEGLARSTWO

Najważniejszym środkiem transportowym na lądzie był wielbłąd, w górach muł. Ponieważ jednak najbogatsze prowincje kalifatu leżały nad brzegami Morza Śródziemnego, Czerwonego lub Zatoki Perskiej, rozwinęła się również i komunikacja morska. Z żeglarstwem zapoznali się Arabowie od Greków po zajęciu Syrii i Egiptu i bardzo szybko stali się w tej dziedzinie prawdziwymi mistrzami. Przez odpowiednią modyfikację znanego w tych cza-

Arabski statek handlowy

sach ożaglowania okrętów mogli się Arabowie zapuszczać dalej na morze niż przedstawiciele innych narodów. Marynarze i kupcy muzułmańscy wyprawiali się na południe i na wschód, zakładając swe

faktorie handlowe na wybrzeżach Afryki aż do ujścia rzeki Zambezi, w Indiach, na Sumatrze, na Jawie a nawet i w Chinach. Prócz handlu zajmowali się propagandą swej religii i stąd do dziś dnia ludność Półwyspu Malajskiego i Indonezji wyznaje islam.

ROLNICTWO

Również w zakresie podniesienia poziomu rolnictwa w całym ówczesnym świecie cywilizowanym położyli Arabowie wielkie zasługi. Dzięki nim wszystkie podbite narody mogły zapoznać się z kulturą rolniczą Egiptu lub Mezopotamii, która rozpowszechniona została po najdalsze kresy państwa kalifów. Uprawa wielu roślin, znanych dotychczas tylko w poszczególnych okolicach, rozpowszechniła się teraz po całym olbrzymim imperium. Tak np. dzięki pośrednictwu Arabów uprawa ryżu przedostała się do południowej Europy. Drzewo morwowe i hodowla jedwabników, znana tylko w Persji i krajach Dalekiego Wschodu, rozeszły się po całym imperium arabskim. Dzięki Arabom rozpowszechniła się na całym świecie uprawa bawełny, konopi i wielu innych roślin. Zapoznali oni wreszcie cały świat z doskonałym systemem sztucznego nawadniania pól, jaki znany był tylko w Egipcie; dzięki temu wiele pustynnych i bezużytecznych dla kultury rolnej obszarów zamieniło się w kwitnące ogrody.

PRACA

Ciekawe były poglądy Arabów na zagadnienie pracy. Gdy w świecie starożytnym i w średniowieczu również w całej prawie Europie pogardzano pracą, a ideałem życia była bezczynność lub nieproduktywne zajęcia rycerskie, u Arabów praca otaczana była specjalnym szacunkiem. Alkoran nawet głosił, że „najcenniejszy jest zarobek, który przychodzi dzięki własnej pracy“. Istniało wprawdzie w państwie arabskim niewolnictwo, ale położenie niewolników było na ogół znośne i z pewnością nieraz lepsze niż chłopów w niektórych państwach chrześcijańskich.

NAUKA

Na polu kultury ci prości koczownicy z dzikiej, pustynnej Arabii doszli do wspaniałych osiągnięć. Gdy dawniej przez granice skłóconych najczęściej państw nie przechodziły żadne wzajemne wpływy kulturalne, to po podboju muzułmańskim i połączeniu całego obszaru w jeden organizm polityczny wszystkie te poszczególne strumyki regionalnego życia kulturalnego zlewać się zaczęły w jedną wielką, potężną rzekę. Dawna poezja Arabów znalazła najwyższy swój poziom w interpretacji Persów. Zainteresowania filozoficzne wyznawców islamu wzrosły nadzwyczajnie i uzyskały szerokie, nowe horyzonty przez zapoznanie się po podboju Syrii z filozofią starożytnych Greków. Potrzeba poznania języków podbitych ludów skłoniła Arabów do studiów lingwistycznych⁵⁾. Również geografia osiągnęła w państwie kalifów nadzwyczaj wysoki poziom, a podróżnikom i uczonym arabskim z X wieku zawdzięczamy najstarsze i najciekawsze wiadomości historyczne o dawnej Polsce. Potrzeba ujednostajnienia prawa dla całego imperium spowodowała konieczność studiów porównawczych, które zaprowadziły aż do badań nad dawnym prawem rzymskim. Nauki prawne osiągnęły u ludów muzułmańskich poziom, na jakim znalazła się Europa dopiero w XVIII wieku. Tak samo pod wpływem nauki świata starożytnego, przekazanej im przez uczonych syryjskich, zainteresowały się Arabowie astrologią⁶⁾, która zapoczątkowała późniejsze poważne badania astronomiczne; także na tym polu poszczycić się mogli poważnymi osiągnięciami. Oddając się zaś ze szczególnym zainteresowaniem pracom astronomicznym musieli również zająć się poważnie matematyką. Im też zawdzięczamy zapożyczony zresztą od Indusów dziesiętny system liczb arabskich i wiele innych odkryć, które stały się podwaliną pod przyszłe wyniki tej nauki.

Bardzo wysoki poziom osiągnęła w państwie arabskim chemia, medycyna i farmakologia. Zresztą sam wyraz chemia, alchemia⁷⁾, algebra oraz wiele innych przyjętych w europejskich językach nazw naukowych jest pochodzenia arabskiego. Na polu medycyny skorzystał Arabowie z dawnych zdobyczy uczonych greckich, które w świecie chrześcijańskim były prawie nie znane. Najważniejszą zasługą arabskich lekarzy jest ogromne wzbogacenie farmakologii licznymi środkami lekarskimi, tak chemicznymi jak i roślinnymi, zupełnie nie znanymi ludom starożytnym. Lekarze arabscy opisał

też liczne dotychczas nie rozpoznane choroby i podali nowe metody ich leczenia; późniejszy rozwój medycyny europejskiej był po części następstwem wiekopomnych odkryć arabskich uczonych.

SZTUKA

Na polu sztuki połączenie w jeden organizm państwowy tylu różnych krajów dało również doskonałe wyniki. Architekci arabscy, zapoznawszy się na terenie Syrii z zabytkami budownictwa greckiego, stworzyli swoisty styl, będący połączeniem pierwiastków hellenistycznych⁸⁾ z orientalnymi⁹⁾. Na nieszczęście jednak surowe przepisy islamu nie pozwalały na rozwój malarstwa ani rzeźby. Upodobania artystyczne wyladowywać musieli muzułmanie w budownictwie i tkactwie; w obydwóch tych dziedzinach osiągnęły też wysoki poziom i do dziś dnia zachwycać się możemy zabytkami architektury arabskiej oraz pięknymi kobiercami wschodnimi.

Bezsprzecznie najważniejszą zasługą islamu było zniesienie regionalnych granic, dzielących poszczególne narody, a na ich miejsce stworzenie jednej wspólnej kultury i cywilizacji. Z biegiem czasu jednak pod wpływem szalonego fanatyzmu religijnego odseparował się świat muzułmański murem nie do przebycia od całego świata chrześcijańskiego i powoli zastygł i skostniał w swych doskonałych może ongi, ale później już przestarzałych formach. I oto ten wspinały, cywilizowany świat islamu, wobec którego tak mizernie wyglądały półdzikie ludy Europy, dał się następnie prześcignąć tamtym „barbarzyńcom“. A gdy kultura i cywilizacja Europy wchodziła na coraz wyższy poziom, świat islamu spał pogrążony w długim letargu. Powoli następował upadek gospodarczy krajów muzułmańskich, za nim szedł upadek kulturalny a następnie i polityczny. A tak ongi świetna kultura i nauka arabska schodziły coraz to bardziej na manowce ciasnego partykularyzmu¹⁰⁾.

PRZYPISY

I. OBJAŚNIENIA

1. MONOTEIZM — wiara w jednego Boga (pochodzi od greckich słów: jeden (pojedynczy) — Bóg).
2. POLITEIZM — wiara w wielu bogów (przeciwieństwo monoteizmu).
3. ASCEZA — umartwianie się, ujarzmianie skłonności cielesnych dla osiągnięcia doskonałości duchowej. Asceza znana już była w starożytności u Greków, występuje w niektórych religiach wschodnich, najsilniej może rozkwita w chrześcijańskim średniowieczu.
4. WIZYGOCI — szczep germańskiego plemienia Gotów. Wizygoci w IV wieku zajmują Półwysep Bałkański, w początkach V wieku Włochy, wreszcie Akwitanię (dzisiejszą południową Francję) i Hiszpanię.
5. LINGWISTYKA — (słowo to pochodzi z łaciny) nauka o językach.
6. ASTROLOGIA — wiedza o gwiazdach połączona z wróżbiarstwem. Astrolog z układu gwiazd przepowiadał przyszłość zarówno poszczególnym ludziom jak i całym narodom. Astrologia znana już była w starożytności u Chaldejczyków, Egipcjan, Greków, Rzymian, w średniowieczu rozprzestrzenia się na całym Zachodzie; przetrwała do schyłku XVIII wieku.
7. ALCHEMIA — wiedza zbliżona do dzisiejszej chemii, bardzo rozpowszechniona w starożytności i średniowieczu. Alchemia zajmowała się np. rzekomym przeobrażaniem różnych metali w złoto lub srebro, produkowała „cudowne“ leki na wszystkie choroby, specyfiki zapewniające całkowite szczęście itd.
8. HELLENIZM — kultura względnie sztuka złożona głównie z elementów greckich i rzymskich. Hellenizm początkowo rozprzestrzenił się na wybrzeżach wschodniej części Morza Śródziemnego, później jego promieniowanie zarówno na Wschodzie jak i na Zachodzie coraz szersze zakreślało kręgi.
9. OP!ENTALNY — wschodni.
10. PARTYKULARYZM — dążność poszczególnych części jakiejś większej jednostki politycznej do uzyskania jak największej samodzielności; popieranie celów osobistych bez uwzględnienia celów ogólnych; małośćkowość.

II. ZAGADNIENIA PODSTAWOWE

1. Położenie Półwyspu Arabskiego.
2. Życie i nauka Mahometa.
3. Podboje Arabów.
4. Dynastie i ich rządy.
5. Wkład islamu w kulturę i cywilizację ówczesnego świata.

III. LITERATURA

1. T. Manteuffel: — „Arabowie“, rozdział z „Wielkiej historii powszechnej“, Warszawa, Trzaska, Evert i Michalski, tom IV część 1.
2. W. Natanson: — „Prądy umysłowe w dawnym islamie“, Lwów — Warszawa 1937.
3. T. Kowalski: — „Na szlakach islamu“, Warszawa 1936.
4. T. Kowalski: — „Arabowie i Turcy w świetle źródeł“ (Teksty źródłowe do nauki historii w szkołach średnich, nr. 25), Kraków 1923.
5. „Koran“ — przekład polski Buczackiego, Warszawa 1856.

Cykl: **Wielkie ośrodki najstarszej kultury** obejmuje następujące zeszyty:

I. Nad Nilem	VIII. Bizancjum
II. W dolinie Mezopotamii; Palestyna	IX. Początki świata chrześcijańskiego
III. Kreta, Cyklady	X. Upadek świata starożytnego
IV. Grecja	XI. Indie starożytne
V. Kultura grecka i hellenistyczna	XII. Chiny przedwczorajsze i wczorajsze
VI. Rzym — miasto, Italia	XIII. Arabowie i państwo arabskie
VII. Imperium rzymskie	XIV. Najazdy ludów stepowych.

Ukazały się zeszyty VIII, XI, XII, XIII i XIV; dalsze są w przygotowaniu.

Każdy zeszyt, mimo przynależności do określonego cyklu, stanowi odrębną jednostkę wydawniczą. Dlatego zeszyty będą się ukazywały każdy osobno. Zapewni to Czytelnikom szybsze otrzymywanie poszczególnych publikacji.

Zeszyty mają okładki **tymczasowe**. Do każdego cyklu (tomu) — przy ostatnim należącym do niego zeszycie — będzie dodawana bezpłatnie okładka trwała z tytułem cyklu.

Wydawnictwo „Wiedza Powszechna“ radzi przechowywać starannie każdy zeszyt.

Umożliwi to Czytelnikom skompletowanie kolekcji tomów (cykli), co z kolei doprowadzi do utworzenia zasobnej biblioteki. Biblioteka ta, posiadając rzetelną **wartość naukową**, będzie przy tym — z uwagi na niską cenę zeszytów — mało kosztowna.

Redakcja i Dział Odpowiedzi „Wiedzy Powszechnej“ mieści się w Warszawie, ul. Daszyńskiego 14, tel. 866-93.

Administracja Wydawnictwa mieści się w Delegaturze Łódzkiej „Czytelnika“ w Łodzi, ul. Piotrkowska 96.

Publikacje Wydawnictwa można nabywać w księgarniach i innych punktach sprzedaży pism i książek. Można także zapisać się na stałego odbiorcę (abonenta); uzyskuje się wtedy zniżkę.

Władze oświatowe, wszystkie szkoły i nauczyciele, organizacje i placówki kulturalne młodzieży oraz pracownicze organizacje zawodowe przy zamówieniach zbiorowych, kierowanych bezpośrednio do Administracji Wydawnictwa, otrzymują rabat **zależny od wysokości zamówienia**.

Wydawnictwo posiada w P. K. O. konto Nr VII. 4304.

Pełna nazwa konta brzmi: Spółdzielnia Wyd. „Czytelnik“, Delegatura Łódzka, Wydawnictwo „Wiedza Powszechna“, VII. 4304.

Jeżeli będą Czytelnikom potrzebne jakieś wyjaśnienia lub wskazówki — prosimy nie czekać, lecz pisać pod adresem: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna“, Dział Odpowiedzi, Warszawa, ul. Daszyńskiego 14.

Na każde zapytanie udzielimy chętnie szybkiej odpowiedzi.

Chcemy być pomocni naszym Czytelnikom.

Prosimy o nadsyłanie uwag o poszczególnych zeszytach i o Wydawnictwie.

Wyd.
28.XI.43

2901/2

WYDAWNICTWO
„WIEDZA

JEST POTRZEBNE

UCZNIOM

różnych szkół,
zwłaszcza gimnazjów dla dorosłych,

SŁUCHACZOM

uniwersytetów robotniczych i ludowych,

UCZESTNIKOM

świecic i kół samokształcenia.

SAMOUKOM

kształcącym się indywidualnie.

**POZA TYM „WIEDZA POWSZECHNA“ BĘDZIE MOGŁA
SKUTECZNIE SŁUżyć**

CZYTELNIKOM

posiadającym średnie wykształcenie, jako lektura o rzeczach zapomnianych a przecież ważnych, ciekawych i potrzebnych.

NAUCZYCIELOM

wszystkich typów szkół,
jako niezbędna lektura podręczna,

STUDENTOM

wyższych zakładów naukowych,
jako lektura informacyjna, zastępująca częściowo notatki.

**„WIEDZA POWSZECHNA“ JEST ŹRÓDŁEM NIEZBĘDNYCH WIADOMOŚCI
NAUKOWYCH DLA KAŻDEGO, KOGO RZECZYWIŚCIE ŻYWO INTERESUJE**

ŚWIAT — CZŁOWIEK — ŻYCIE

Szczegółowy program Wydawnictwa znajdują Czytelnicy w specjalnym prospekcie, który można nabyć w księgarniach, biurach władz szkolnych, w szkołach oraz w organizacjach młodzieży i zawodowych.

